VADSTENA

Bakgrundsanalys inför upprättande av detaljplaneförslag för nya bostäder inom del av fastigheten Vadstena 4:44, öster om Tycklingevägen

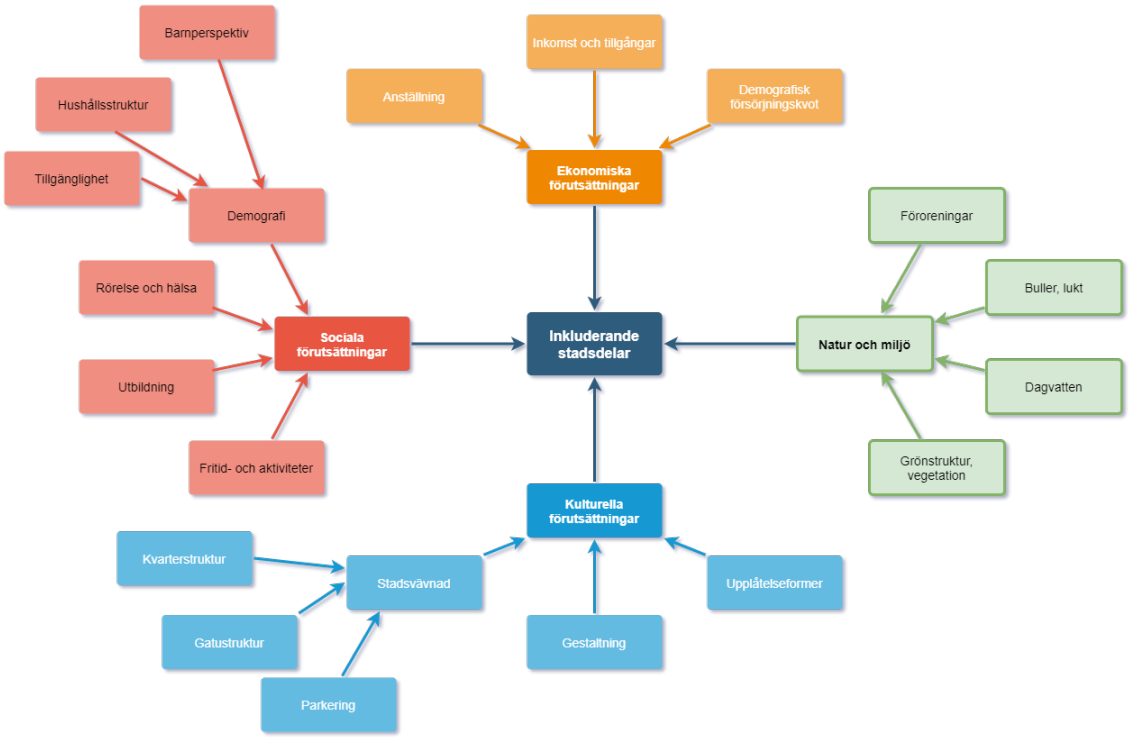

PoB 2019-10

RAPPORT

Upprättad	2020-02-14
Reviderad	2020-05-20

VADSTENA KOMMUN
592 80 Vadstena BESÖKSADRESS Klosterledsgatan 35 TEL 0143-150 00
E-POST vadstena.kommun@vadstena.se WEBB www.vadstena.se

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Innehållsförteckning 1
Bakgrund - inledning 2
Syfte 2
Demografiska förutsättningar 3
Befolkningsstruktur 3
Befolkningsprognos 4
Socioekonomiska förutsättningar 5
Arbetsmarknadsfrågor 5
Demografisk försörjningskvot 6
Inkomst 7
Hushåll 7
Geografisk spridning av kommunens utbud av service 7
Skolor 7
Kultur- och fritid 7
Rörelse- och hälsa 7
Friluftsliv 8
Kommunala anläggningar 8
Park- och natur samt grönytor 8
Inkluderande och jämställda offentliga platser 9
Arbete med barnperspektiv 9
Sammanhållen stad 9
Samspel 10
Vardagsliv 10
Identitet 11
Hälsa och säkerhet 11
Integration - inkluderande stadsdelar 11
Jämlikhet – Jämlika städer är trygga städer 11
Bostadsproduktion i Vadstena 13
Behov och efterfrågan 15
Slutsatser 15
Referenser 16
Bilagor 17

Bakgrund - inledning

Vadstena kommun har påbörjat arbete med att ta fram en detaljplan för nya bostäder inom den del av fastigheten Vadstena 4:44 som ligger öster om Tycklingevägen. Detaljplaneförslaget innebär att brukningsvärd jordbruksmark tas i anspråk för bostadsbebyggelse. På 4 kap 3 § miljöbalken står det att brukningsvärd jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse endast om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk. Vadstena stad, vackert situerat vid Vätterns strand, omges av jordbruksmark, vilket gör det omöjligt att växa utan att ta i anspråk denna värdefulla resurs, som jordbruksmark utgör.

Aktuellt stadsutvecklingsprojekt har för avsikt att ge planberedskap för cirka 300 nya bostäder. Kommunen förväntas växa med cirka 500-600 nya invånare inom de närmaste 10 åren och denna plan kan tillgodose bostadsförsörjningsbehovet för hela kommunen, förutsatt att ”flytkedjan” också fungerar. Ett antal mindre planer kommer förstås att komplettera kommunens tillväxt, för att bland annat öka balansen, både vad gäller den geografiska spridningen och det demografiska trycket.

Syfte

Planområdet är, i förhållande till Vadstenas storlek, väldigt stort. Aktuell plan utgör det största sammanhållna bostadsutvecklingsprojektet som har genomförts i staden de senaste decennierna. Detta innebär att projektets påverkan kan vara lika stor för stadens sammanhållning. För att upprätta en välgrundad detaljplan som ska utgöra underlag för en omfattande och långsiktigt framgångsrik stadsutveckling behövs en noggrann och väl genomförd nulägesanalys- och beskrivning.

Utgångspunkter för denna analys är:

- Kommunens socioekonomiska förutsättningar
- Befolkningsstruktur
- Befolkningsprognosen (folkmängd, struktur)
- Kommunens utbud av service
- Kultur- och fritid
- Friluftsliv
- Rörelse- och hälsa
- Arbete med barnperspektiv

Målet med planering

- Blandad och inkluderande stadsdel
- Jämlikhet – Jämlika städer är trygga städer

Syftet med den här analysen, utöver en nulägesbeskrivning, är att utgöra grunden för det fortsatta detaljplanearbetet och att säkerställa att samtliga socioekonomiska aspekter beaktas. Ambitionen är att skapa en inkluderande stadsdel vid Vadstenas norra infart. Det nya bostadsområdet ska främja Vadstena som en modern, sammanhållen stad med ett brett utbud av service, funktionell och väl gestaltad stadsmiljö samt goda livsförutsättningar för alla.

Demografiska förutsättningar

Befolkningsstruktur

Vadstenas befolkning är äldre än snittet på riksnivå. Medelåldern i Vadstena var 2018 47,9 år jämfört med 44,2 för Östergötlands kommuner och 41,2 för riket.

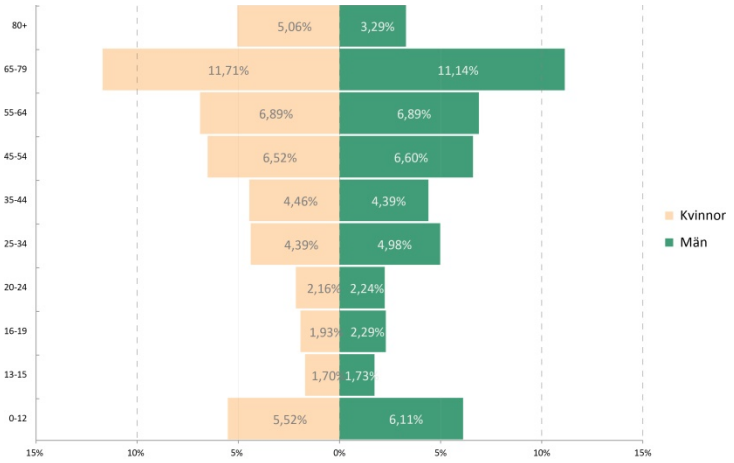

Befolkningspyramid 2018 för Vadstena kommun

Vadstena kommun

Årsklass	Kvinnor	%	Män	%
0-12	415	5,52%	459	6,11%
13-15	128	1,70%	130	1,73%
16-19	145	1,93%	172	2,29%
20-24	162	2,16%	168	2,24%
25-34	330	4,39%	374	4,98%
35-44	335	4,46%	330	4,39%
45-54	490	6,52%	496	6,60%
55-64	518	6,89%	518	6,89%
65-79	880	11,71%	837	11,14%
80+	380	5,06%	247	3,29%

Befolkningsdata 2018 (källa: Kolada)

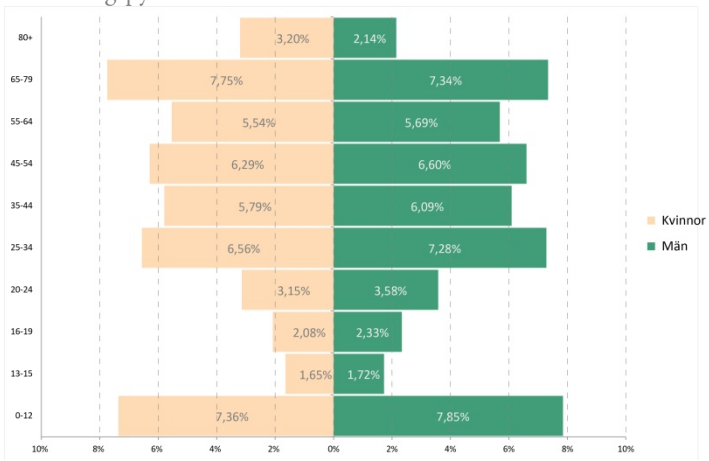

Befolkningspyramid 2018 för Östergötlands läns kommuner

Östergötlands kommuner

Årsklass	Kvinnor	%	Män	%
0-12	2 614	7,36%	2 787	7,85%
13-15	585	1,65%	612	1,72%
16-19	739	2,08%	829	2,33%
20-24	1 117	3,15%	1 271	3,58%
25-34	2 330	6,56%	2 585	7,28%
35-44	2 056	5,79%	2 163	6,09%
45-54	2 235	6,29%	2 344	6,60%
55-64	1 967	5,54%	2 019	5,69%
65-79	2 750	7,75%	2 606	7,34%
80+	1 136	3,20%	761	2,14%

Befolkningsdata 2018 (källa: Kolada)

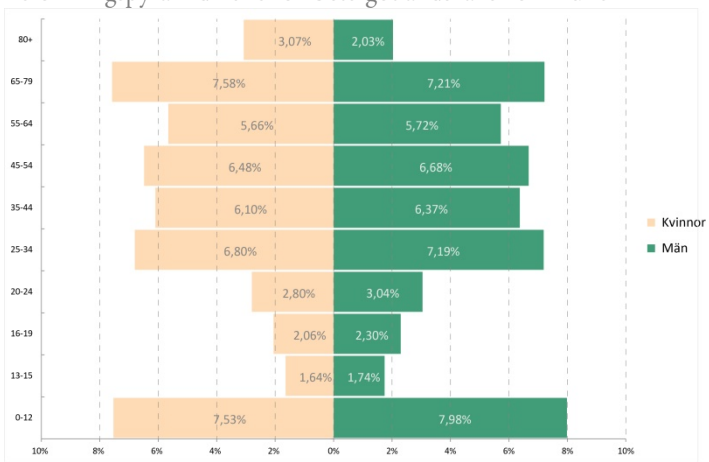

Befolkningspyramid 2018 på riksnivå

Riket

Årsklass	Kvinnor	%	Män	%
0-12	770 816	7,53%	816 697	7,98%
13-15	168 160	1,64%	178 433	1,74%
16-19	210 249	2,06%	234 887	2,30%
20-24	286 425	2,80%	311 168	3,04%
25-34	696 060	6,80%	735 403	7,19%
35-44	624 028	6,10%	651 927	6,37%
45-54	663 311	6,48%	682 877	6,68%
55-64	578 602	5,66%	585 431	5,72%
65-79	775 647	7,58%	737 931	7,21%
80+	314 449	3,07%	207 684	2,03%

Befolkningsdata 2018 (källa: Kolada)

En jämförelse mellan de tre olika befolkningspyramider för år 2018 visar att Vadstenas befolkning är betydligt färre än snittet i årsklasser 20-24, 25-34 och 35-44 samt i antalet barn under 12 år. Samtidigt överrepresenteras åldersspannet 55+.

Befolkningsprognos

En befolkningsprognos för Vadstena har tagits fram 2017-2018 av SCB och ligger till grund för information som finns i det här avsnittet. En ny prognos är beställd och förväntas levereras i mars 2020.

Folkmängd

Enligt SCB:s prognos förväntas Vadstena ha cirka 8 400 invånare år 2030.

Struktur

SCB:s prognos är mer detaljerad än den data som finns tillgänglig på Kolada och utgör bas för jämförelsen mellan kommuner och riket i avsnitt om befintliga förutsättningar.

Nedan presenteras en jämförelse mellan kommunens befolkningsstruktur i 2019 och hur situationen förväntas se ut år 2030.

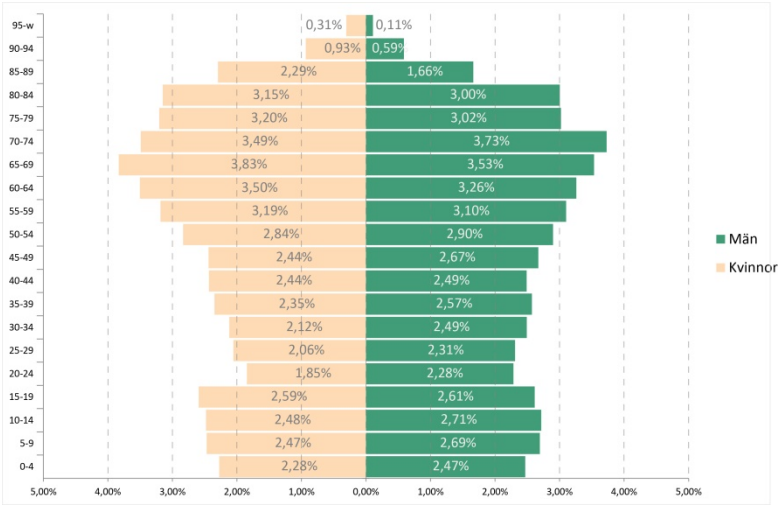

Befolkningspyramid 2030 för Vadstena kommun, enligt SCB:s prognos

Årsklass	Män	% män	Kvinnor	% kvinnor
0-4	207	2,47%	191	-2,28%
5-9	226	2,69%	207	-2,47%
10-14	228	2,71%	208	-2,48%
15-19	219	2,61%	218	-2,59%
20-24	192	2,28%	155	-1,85%
25-29	194	2,31%	172	-2,06%
30-34	209	2,49%	178	-2,12%
35-39	216	2,57%	197	-2,35%
40-44	209	2,49%	204	-2,44%
45-49	224	2,67%	205	-2,44%
50-54	243	2,90%	238	-2,84%
55-59	260	3,10%	267	-3,19%
60-64	273	3,26%	294	-3,50%
65-69	296	3,53%	321	-3,83%
70-74	313	3,73%	293	-3,49%
75-79	253	3,02%	269	-3,20%
80-84	252	3,00%	264	-3,15%
85-89	139	1,66%	192	-2,29%
90-94	49	0,59%	78	-0,93%
95-w	9	0,11%	26	-0,31%

Befolkningsdata 2030 (källa: SCB)

Enligt prognosen kommer Vadstenas befolkning att ha en jämnare åldersfördelning år 2030 jämfört med idag, dock fortfarande relativt högre andel inom de årsklasser som ligger högst upp i pyramiden.

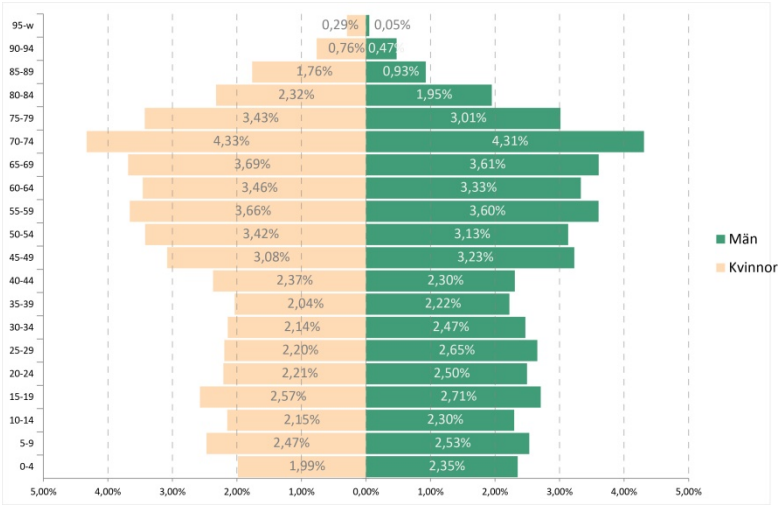

Befolkningspyramid 2019 för Vadstena kommun, enligt SCB:s prognos

Årsklass	Män	% Män	Kvinnor	% Kvinnor
0-4	179	2,35%	152	1,99%
5-9	193	2,53%	189	2,47%
10-14	175	2,30%	164	2,15%
15-19	206	2,71%	196	2,57%
20-24	190	2,50%	169	2,21%
25-29	202	2,65%	167	2,20%
30-34	188	2,47%	163	2,14%
35-39	169	2,22%	155	2,04%
40-44	176	2,30%	181	2,37%
45-49	246	3,23%	235	3,08%
50-54	239	3,13%	261	3,42%
55-59	275	3,60%	279	3,66%
60-64	254	3,33%	264	3,46%
65-69	275	3,61%	281	3,69%
70-74	328	4,31%	330	4,33%
75-79	230	3,01%	261	3,43%
80-84	149	1,95%	177	2,32%
85-89	71	0,93%	135	1,76%
90-94	36	0,47%	58	0,76%
95-w	4	0,05%	22	0,29%

Befolkningsdata 2030 (källa: SCB)

Socioekonomiska förutsättningar

Arbetsmarknadsfrågor

Arbetslöshet

I Vadstena kommun finns procentuellt färre arbetslösa (5,2 %) än genomsnittligt i Östergötlands läns kommuner (5,6 %) och i hela Sverige (5,7 %) enligt data från Kolada, år 2019. Kvinnor drabbas mindre av arbetslöshet på alla tre nivåer (kommun, län och land) dock marginellt.

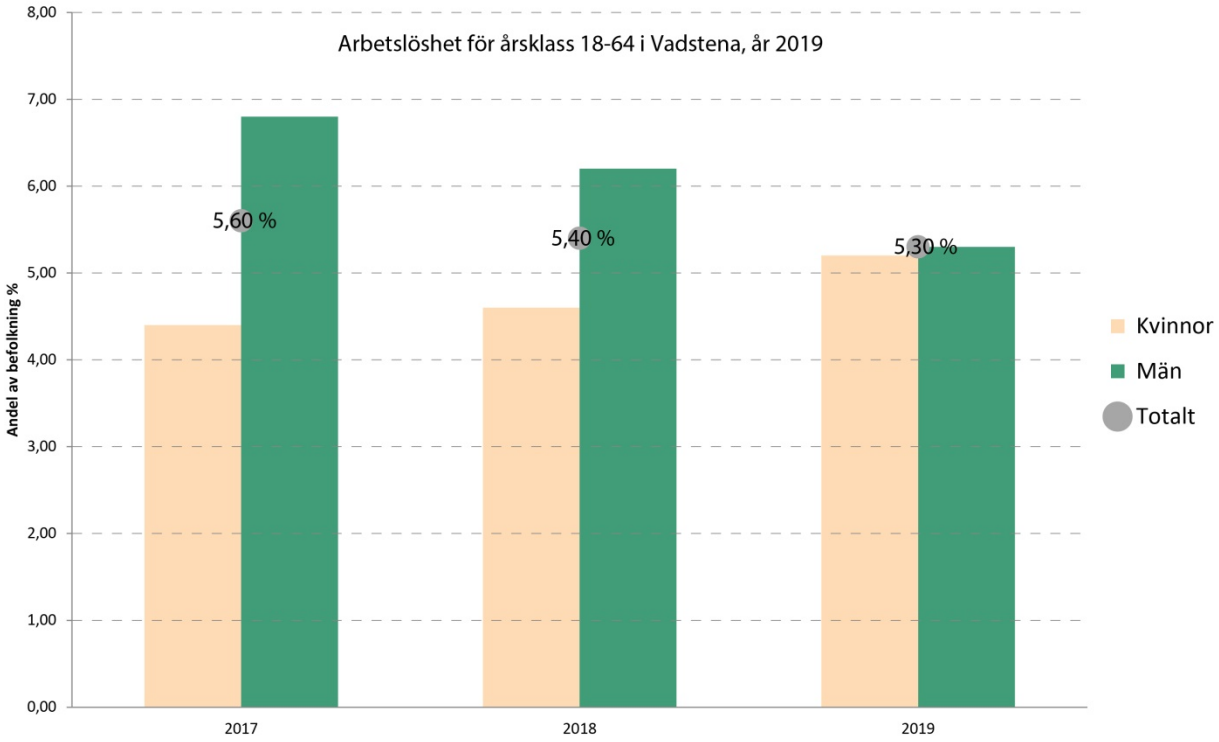

Tittar man dock på arbetslöshet för unga så är situationen omvänd. I årsklass 16-24 är 4,9 % av Vadstenas unga arbetslösa medan motsvarande siffror för Östergötlands läns kommuner och Sverige uppgår till 4,8 respektive 4,3 %. Unga kvinnor i Vadstena är också mer drabbade än unga män, 5,5 % mot 4,4 % för män. All data berör år 2019 och kommer från Kolada.

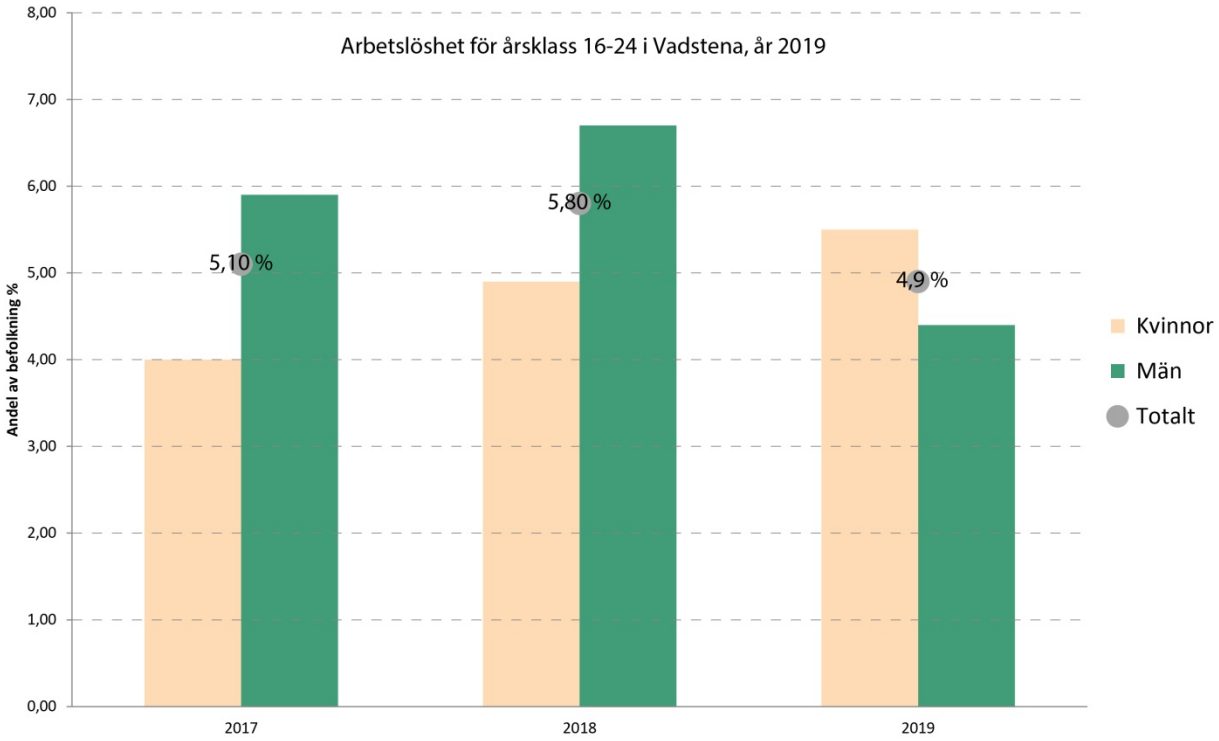

Pendling

Pendling till och från kommunen berör en stor del av Vadstenas befolkning och arbetskraft. Endast 55 % av Vadstenas ekonomiskt aktiva invånare bor och arbetar i kommunen, vilket innebär att 45 % pendlar dagligen till sitt arbete. Totalt 41 % av förvärvsarbetande i Vadstena pendlar från andra orter. Motsvarande siffror för alla andra kommuner i Östergötland är 39 % utpendling och 27 % inpendling.

Demografisk försörjningskvot

Den demografiska försörjningskvoten beskriver förhållandet mellan antalet personer i de åldrar som anses vara förvärvsaktiva (20-64) och personer som är yngre eller äldre, med andra ord antalet personer som arbetar för att försörja de andra. Ju högre denna kvot är desto tyngre är försörjningsbördan för de ekonomiskt aktiva. Ett antal riskfaktorer är förknippade till en hög demografisk försörjningskvot. Den mest uppenbara är att en hög försörjningskvot innebär lägre skatteintäkter för kommunen kombinerade med högre utgifter för skolor och äldreomsorg.

Region Östergötland ligger väldigt nära rikets genomsnitt (0,77 jämfört med 0,76 på riksnivå). Vadstena kommun ligger dock näst högst i regionen med en kvot på 1,02. Valdermarsviks kommun ligger högst med 1,04.

Jämförelsen ovan är baserad från data för år 2018. Den demografiska försörjningskvoten för Vadstena kommun för år 2030, enligt SCB:s befolkningsprognos förväntas vara nära 1,14, vilket innebär en försämrad situation jämfört med idag.

Inkomst

Vadstena är en förhållandevis rik kommun. Sett utifrån sammanräknad förvärvsinkomst för de mest aktiva åldrarna ligger kommunen i snitt högre än andra kommuner i Östergötland. Jämfört med hela Sverige ligger dock Vadstena lägre, förutom åldersklasserna 16-19 och 20-24.

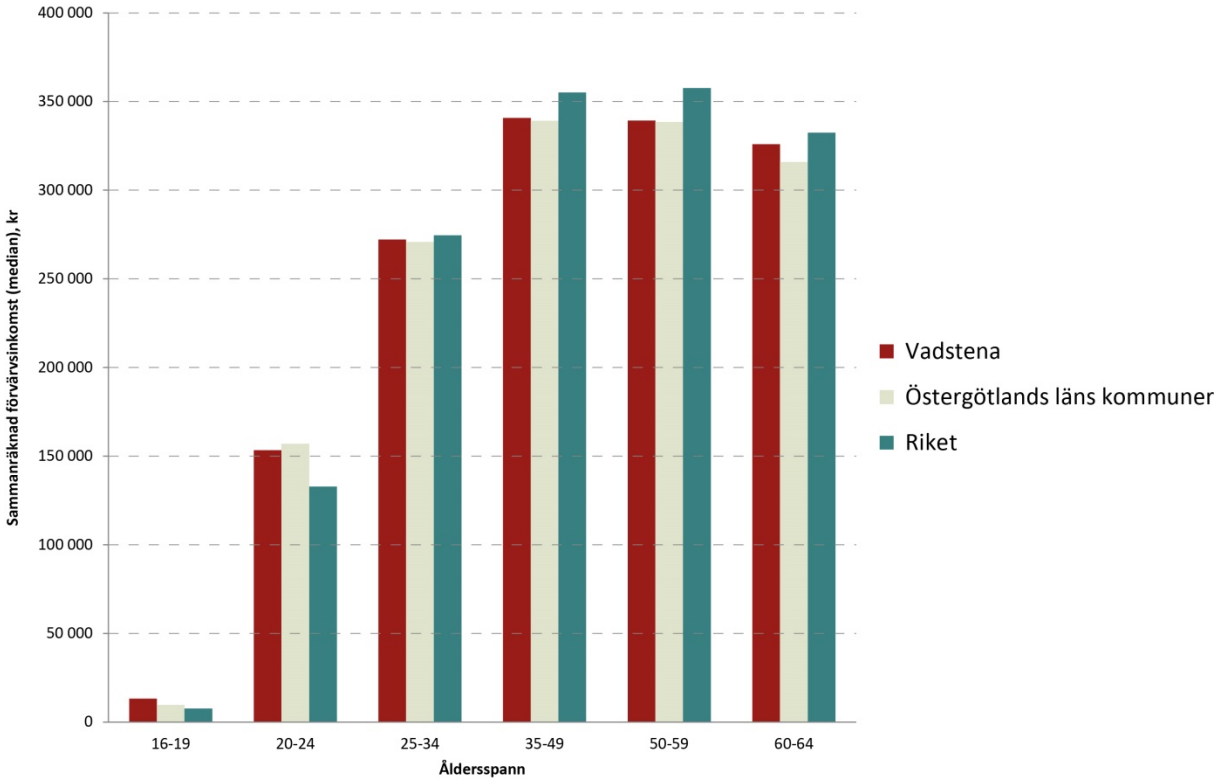

Hushåll

Vadstena kännetecknas av marginellt förhöjd andel ensamstående hushåll än snittet i Sverige, 47,2 % mot 46,6 %.

Geografisk spridning av kommunens utbud av service

Skolor

I Vadstena kommun finns det tre grundskolor. Samtliga ligger inom tätorten, kortare än 500 m från varandra.

Det finns också tre kommunala förskolor med mycket bättre geografisk fördelning mellan sig.

Kultur- och fritid

Ett centralt beläget fritidscentrum finns i Vadstena. Det finns även en kulturskola, belägen också inom innerstaden.

Rörelse- och hälsa

I Vadstena kommun gäller ”*Fritids- och friluftsplan för Vadstena kommun*”, antagen av kommunfullmäktige den 19 juni 2019. Under kapitel 2.2 Syfte och mål läser man att ”*Det övergripande syftet med fritids- och friluftsplanen är att tydliggöra kommunens mål och ambitioner för det rörliga friluftslivet och för de fasta anläggningarna som berör fritidsverksamheten och föreningslivet. Planen är ett underlag för kommunens planeringsarbete.*”

Längre ner i dokumentet (kapitel 3.2) görs en nulägesbeskrivning. Texten lyder så här: ”*Vadstena kommun ser att behovet av ändamålsenliga lokaler kommer vara mycket stort i framtiden. Kraven på tillgänglighet och utrustning ökar från föreningar och invånare. Statistik från statistiska centralbyrån visar att elevantalet kommer att öka i framtiden och detta ställer högre krav på resurser, lokaler och mötesplatser. Lokalfrågan är högprioriterad både vad gäller skola och fritid men också idrottsanläggningar.*”

Enligt fritids- och friluftsplanen så är prioriterade målgrupper barn och unga, personer med utomnordisk bakgrund och funktionshindrade. Hinder som definieras av planen omfattar bland annat fysiska aspekter (svårframkomliga stigar, fysisk närhet till bostäder med mera). Utöver dessa definieras ett antal sociala omständigheter som påverkar individens inställning med avseende på fritidsaktiviteter. Till dessa hör bland annat klasstillhörighet, ursprung, kön, upplevd otrygghet och ålder.

Friluftsliv

Kommunen har som tydlig målsättning att underlätta för människor att ta sig till besöksvärda naturområden, särskilt de som är tätortsnära.[1] Ett av områdena som är utpekade i fritids- och friluftsplanens bilaga 7 är Tycklingehalvön.

Kommunala anläggningar

Bredden i Vadstenas utbud av fritidsanläggningar anses vara stor, trots att det finns brister, som har identifierats bland annat av allmänheten och idrottsföreningar. Ytterligare en brist är anläggningar för oorganiserade fritidssysselsättningar, främst för barn och unga.

Idag finns det i Vadstena Kungsvalla idrottsplats med ishall och skatepark samt simhall och gym som ligger inom samma område som Petrus Magni skola. Bakom skolan, inom skolgården, finns det två basketballplaner och en så kallad multiarena, samtliga huvudsakligen avsedda för skolverksamheten. Ur ett trygghets- och säkerhetsperspektiv kan nämnas att de dessutom är separerade från andra offentliga platser och saknar överblickbarhet vilket medför att de kan upplevas som osäkra.

Samtliga dessa anläggningar ligger längre än 1 km från Vadstenas kommande bostadsområde öster om Tycklingevägen.

Park- och natur samt grönytor

SCB har kartlagt grönstrukturer i landets samtliga tätorter för första gången i 2015. Rapporten publicerades december 2019. Enligt SCB:s kartläggning täcks 53,31 % av Vadstenas tätort av grönytor (skog eller annan öppen mark). Sedan 2015 har det tagits i anspråk eller planeras att tas i anspråk ett antal grönytor för stadsutvecklingsprojekt (bostadsbebyggelse vid Kalkhagsvägen, ny skola vid Cirkusplatsen, förskolan Omma). Motsvarande siffra för Motalas tätort är 61,99 %, för Ödeshög 51,34 % och för Mjölby 60,43 %.

Sett rent utifrån miljöperspektiv samt för ekosystemens utveckling är det oerhört viktigt med grönytor, oavsett huruvida det finns en kompletterande nytta för människan, ett kulturellt syfte med andra ord. Utifrån ett socialt perspektiv däremot behöver en grönyta även ha andra egenskaper för att kunna uppfylla fler syften i samhället. Dessa egenskaper är kopplade till hur ett område upplevs av människan och kan, bland annat, vara utformning, tillgänglighet, trygghet, gestaltning med mera.

[1] Fritids- och friluftsplan för Vadstena kommun, antagen av KF den 19 juni 2019 § 91

Arkitekterna Alexander Ståhle och Anders Sandberg vid Stockholms stads stadsbyggnadskontor utvecklade ett nytt begrepp inom stadsplanering för att på ett bättre sätt ersätta begrepp som friyta eller grönyta, som inte omfattade de sociala värden av utrymme. Detta nya begrepp heter ”sociotop” och beskriver *en plats för mänskliga aktiviteter och dess användning i specifika sociokulturella sammanhang, det vill säga en plats för stadsliv* (Ståhle, 2005, s. 75)[2].

För att kunna värdera om grönytor i en tätort uppfyller sitt sociala syfte behövs vetenskap kring under vilka villkor de används av människor. Med andra ord så måste stadsplanering förse grönytor med särskilda värden för att skapa platser för människor.

Inkluderande och jämställda offentliga platser

Att planera och anlägga offentliga platser ger möjligheter för utomhus aktivitet men det räcker inte för att skapa inkluderande, trygga och jämställda offentliga platser. Undersökningar runt hela landet har visat att det framför allt är unga killar och män mellan 12 och 30 år som använder offentliga aktivitetsytor. Att få fler flickor och kvinnor att använda dessa ytor är ett självklart mål men vägen dit är dessvärre inte lika obestridlig, då det förutom utformning också finns sociala och kulturella aspekter som är förknippade med problematiken.

Hur en fysisk aktivitetsplats ska utformas och var den ska beläggas är förhållandevis enkla frågor som beaktas av en detaljplan. Vem som ska använda platsen, hur och när är lite mer komplexa aspekter som kräver uppmärksamhet. Vissa fysiska egenskaper av det offentliga rummet påverkar hur platser upplevs av de olika brukarna. Bra belysning, överblicksmöjligheter från både närliggande bostäder och gator med förbipasserande gående, cyklister och bilar kan göra att en plats känns tryggare under mycket längre perioder under dygnet. Intilliggande markanvändningar är avgörande utifrån trygghetsperspektiv. Rena bostadsområden, till exempel, tenderar att upplevas som väldigt tomma under arbetstid. Att komplettera bostadskvarter med små verksamheter eller andra kulturella aktiviteter ökar livligheten och således känslan av trygghet.

En viktig framgångsfaktor vid planering och anläggning av offentliga platser är delaktighet i processen. Kvinnors och flickors perspektiv bör lyftas fram vid planläggning. Detta kan ske genom en mer omfattande samrådsprocess, även om samrådskretsen behöver utökas utanför de ramar som PBL sätter.

Arbete med barnperspektiv

Göteborgs stad har kommit långt med sitt arbete med barnperspektiv. Inom nätverket ”Barn och unga i fysisk planering” har en bok med titel ”[BKA] BARNKONSEKVENSANALYS, barn och unga i fokus 1.2” skrivits som ett verktyg för att stärka och utveckla barnperspektivet och barns eget perspektiv i planeringen. I boken presenteras fem aspekter som bör tas hänsyn till vid fysisk planering för att se till att barnperspektivet beaktas.

Sammanhållen stad

Vadstena stad är inte segregerad och tack vare sin storlek, löper staden inte heller risk att bli det. Det kan dock identifieras områden där särskilda grupper av befolkning är dominerande. I Vadstenas skala kan inte detta ge upphov till stora problem som ökad kriminalitet och otrygghet, men det kan däremot orsaka mindre brister i samhällets sammanhållning.

[2] Ståhle, A. (2005). Mer park i tätare stad: teoretiska och empiriska undersökningar av stadsplaneringens mått på friytetillgång. (Licentiatavhandling, KTH, Stockholm).

I en stad kan olika barriärer förekomma, både fysiska och mentala, som är andra för barn än för vuxna. Trafiksäkra miljöer är viktigt för yngre barn för att kunna upptäcka sin värld och utbreda sin nyfikenhet och kreativitet. Detta är viktigt både för kroppen och för hjärnan. Barriärer bör dock undvikas och, om detta inte är möjligt, överbyggas. Detta gäller såväl för fysiska som för mentala barriärer. Sett utifrån ett lokalt perspektiv finns det goda förutsättningar i Vadstena för fysisk sammanhållning då staden är koherent, begränsad i utsträckning och försedd med omfattande gator för trygg cykel- och gångtrafik, även där särskilda gång- och cykelvägar saknas.

Det är väsentligt att trygga stråk finns mellan stadens olika delar så att unga för egen maskin ska kunna ta sig till sina aktiviteter.

Mångfald och jämlikhet behöver främjas i alla barns miljö. Social sammanhållning byggs i tidig ålder genom kontakt med människor från olika sociala grupper. Samtidigt krävs en variation i den fysiska miljön vad gäller form och funktion så att individen, genom intryck och upplevelser skapar kopplingar till sin omgivning.

Stadsmiljön ska självklart vara trygg men den behöver även vara betydelsefull. Förutom säkra fysiska kopplingar behövs också mentala samband. Kontinuitet är en viktig aspekt i stadsplanering och stadsrum bör vara fri från luckor, både vad gäller bebyggelse och funktion. Stora lediga tomter kan orsaka samma känsla av otrygghet som stadsdelar utan mänsklig aktivitet under längre perioder på dygnet. Stråken som knyter ihop olika stadsdelar bör även vara intrycksrika för att hjälpa minnet och aktivera tankeprocesser.

Samspel

Samspel hjälper barn utveckla sig till vuxna och anta sin roll i samhället. Förutom att det är viktigt för lek, lärande, språk och identitetsutveckling, har det även en stor påverkan i en persons sociala färdigheter. Genom tidigt samspel, som sällan är villkorat, lär sig barn att senare i livet förhålla sig till reglerna som finns i olika sociala sammanhang.

Tidigt samspel bygger på ett samförstånd snarare än på definierade ramar för beteende. På grund av detta behöver barn platser för möten och interaktion där deras beteende inte är styrd av externa faktorer, utan är självreglerat, mer organiskt och spontant.

Dessa platser behöver skapas för hela befolkningens behov. Miljöns utformning är särskilt viktigt att ske utifrån samhällets största nytta, vilket kommersiella krafter oftast konkurrerar mot. Den fysiska miljöns utformning bör ses som en förutsättning för det sociala samspelet.

Vardagsliv

Barn har också ett vardagsliv som är minst lika viktigt som de vuxnas, dock skiljer sig avsevärt från det. För att barnen ska börja ta staden i anspråk, en process som sker i många steg, krävs det att de ges möjlighet att på egen hand ta sig till sina olika mål. Motorfordonstrafik utgör hinder för barnens rörelsefrihet och påverkar deras möjlighet att gå eller cykla utan vuxens överblick. Att barnen ska vara oberoende av vuxna i sina resor genom staden är dock nödvändig om de ska frigöras av föräldrarna.

Tillgång och tillgänglighet till service och andra mål för barn är inte endast förknippad till mobilitet och närhet utan bland annat även till trygga miljöer och orienterbara stadsdelar.

Kopplad till barnens, men även vuxnas vardagsliv är sociotopkartering, som nämndes tidigare i avsnitt ”Park- och natur samt grönytor”.

Identitet

Ordet ”identitet” inom stadsplanering används ofta för att beskriva två olika, dock anknutna saker: Den ena är de olika värden som en stadsmiljö kännetecknas av och är kopplade till såväl gripbara (fysiska) som ogripbara (mentala, kulturella) egenskaper. Den andra handlar om människans uppfattning och kopplingar till denna miljö.

Människor bildar identitet genom sina upplevelser. En stor del av dessa upplevelser äger rum i en stadsmiljö, synnerligen i människans närmiljö och stadsdelar man rör sig igenom under sin vardag. Människans uppfattning om stadsrum gör oftast skillnad mellan utrymme och plats i en stad.

Den fysiska miljön är en viktig faktor för identitetsskapande samtidigt som den själv påverkas av människors identitet. Hur människor interagerar med sin miljö, både fysisk och kulturell, är förknippat till identitet. Ens benägenhet till exempel att värna om miljön kan variera kraftigt beroende på sin kulturella bakgrund.

Hälsa och säkerhet

Barn är känsligare är vuxna eftersom deras kroppar inte är färdigutvecklade och är mer exponerade till föroreningar och andra störningar i förhållande till sin storlek. Det är därför nödvändigt att skaffa störningsfria miljöer där barn vistas under längre perioder. Barn har även en tendens att interagera med sin miljö på ett mer fysiskt sätt än vuxna. De kommer i kontakt med olika material i mycket större utsträckning än vuxna under lek och rekreation.

Den fysiska miljön påverkar även barnens psykiska hälsa samt utvecklingen av deras sociala färdigheter. En möjliggörande omgivning tillåter barn att följa sin nyfikenhet och utöva sin kreativitet. Även utvecklingen av grov- och finmotorik sker i tidig ålder och gynnas av en varierande och möjliggörande fysisk miljö.

Säkerhetsaspekt i fysisk planering blir en ännu större fråga när man har barn i fokus. Trafiksäkra miljöer är ännu viktigare då barn oftast inte är medvetna om trafikregler och risker kopplade till motorfordonstrafik samt de är mer impulsiva i sitt agerande, vilket gör dem oförutsebara. Hur gatunätet är utformat i närhet till områden där barn vistas har stor betydelse. Vertikala objekt som blockerar sikt är minst lika viktigt att ta hänsyn till.

Integration - inkluderande stadsdelar

Stora städer i landet står inför större utmaningar vad gäller integration och sammanhållning i urbant sammanhang. I Vadstena stad bor ungefär 5 500 invånare och tätorten visar inga tecken på segregation. Erfarenheten har dock bevisat att förutsättningarna förändras. Långsiktig stadsplanering bör ta hänsyn även till problem som inte än har manifesterat sig.

Jämlikhet – Jämlika städer är trygga städer

Vid framtagande av den här analysen har kunskap och inspiration hittats bland annat i Göteborgs stads arbete med jämlikhet. I dokumentet ”Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018-2026” kan man läsa att:

”Ojämlikheter i livsmiljöer och att staden är segregerad påverkas av flera olika faktorer. Det rör sig bland annat om statlig bostads- och finanspolitik, inkomstförhållanden, bostadsmarknadens sätt att fungera, hur stadens delar planeras med olika typer av bostäder, upplåtelseformer, trafiksystem och service av olika slag och hur staden hänger ihop och skapar en helhet. Det handlar också om strukturell diskriminering på bostadsmarknaden.

Stadsutveckling är komplex med många aktörer och många målkonflikter. Staden med dess nämnder, förvaltningar och bolag har möjlighet att påverka utvecklingen mot en mer jämlik och sammanhållen stad. Det kan ske genom exempelvis kommunal service, investeringar, planering av markens användning, markinnehav och allmännyttigt bostadsinnehav. Ansvaret delas också av många andra aktörer inom både näringsliv och lokalsamhällen.

Det är inte enskilda punktinsatser eller projekt som kan ge de stora effekterna, utan det är sannolikt uthållighet och en rad olika åtgärder av olika omfattning som behöver genomföras för att livsmiljöerna ska bli mer jämlika. Staden ska byggas och utvecklas för alla, oavsett socioekonomisk status, geografisk hemvist, kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, ålder och sexuell läggning. Detta är en utgångspunkt för samtliga strategier i målområdet.” [3]

Internationell forskning, debatter och praxis visar tydligt att lyckad stadsplanering kan bidra till att motverka segregation och till att gripa sig an andra problematik som ofta är förknippade med den, såsom långvarig arbetslöshet, ojämställdhet, fattigdom, förekomst av våld, högre kriminalitet med mera.

3 Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018-2026, sida 15. *Fullständigt dokument finns som bilaga i den här analysen*

Bostadsproduktion i Vadstena

I Vadstena har de senaste åren byggts huvudsakligen enbostadshus med äganderätt (villor) och hyreslägenheter i form av rad- och parhus. År 2018 färdigställdes 5,2 bostäder i småhus per 1000 invånare i Vadstena mot 1,2 i riksnivå. Motsvarande siffror för bostäder i flerfamiljhus var 1,6 för Vadstena mot 4,2 i riket.

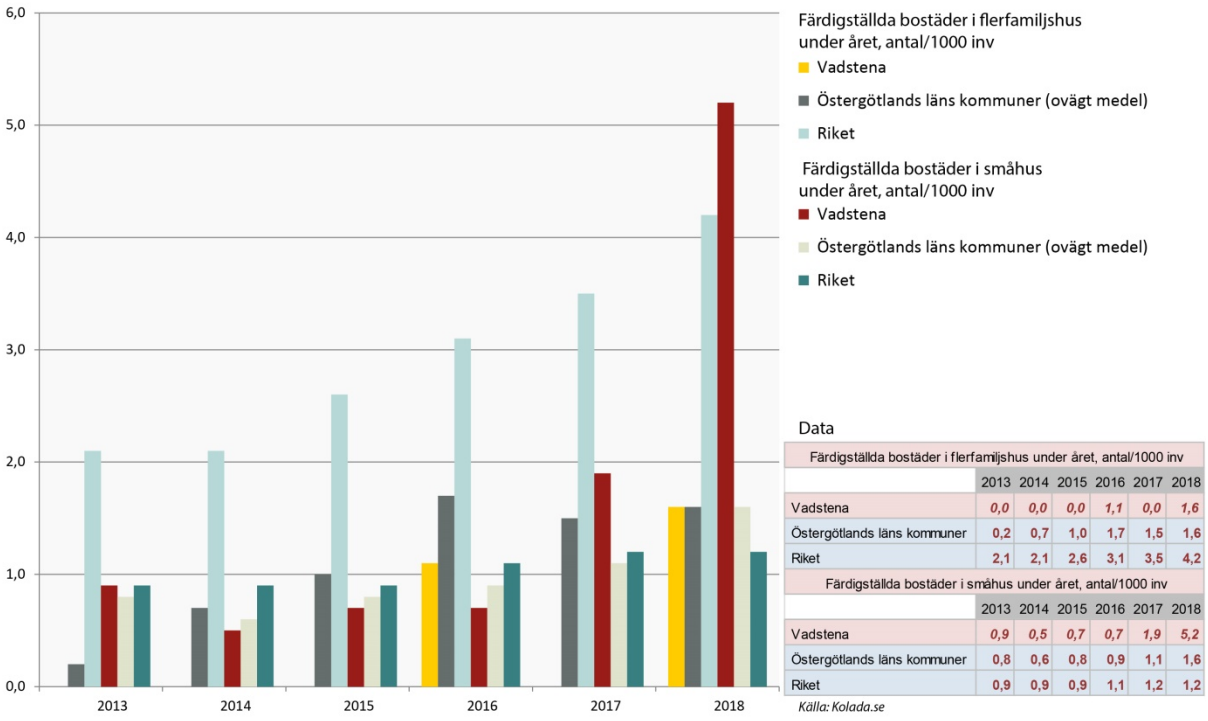

Data

Färdigställda bostäder i flerfamiljshus under året, antal/1000 inv	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Vadstena	0,0	0,0	0,0	1,1	0,0	1,6
Östergötlands läns kommuner	0,2	0,7	1,0	1,7	1,5	1,6
Riket	2,1	2,1	2,6	3,1	3,5	4,2

Färdigställda bostäder i småhus under året, antal/1000 inv	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Vadstena	0,9	0,5	0,7	0,7	1,9	5,2
Östergötlands läns kommuner	0,8	0,6	0,8	0,9	1,1	1,6
Riket	0,9	0,9	0,9	1,1	1,2	1,2

Källa: Kolada.se

Ytterligare byggs idag 30 stycken hyreslägenheter i ett ”trygghetsboende”. Krav för inträdde i dessa är att en person i hushållet ska ha fyllt 70 år. Målgruppen för dessa lägenheter utgör en dominant marknad i Vadstena. Det anses dock lämpligt att inte fokusera analysen på ett specifikt åldersspan.

I spridningsdiagrammet nedan ser man var Vadstena ligger jämfört med alla andra kommuner i landet.

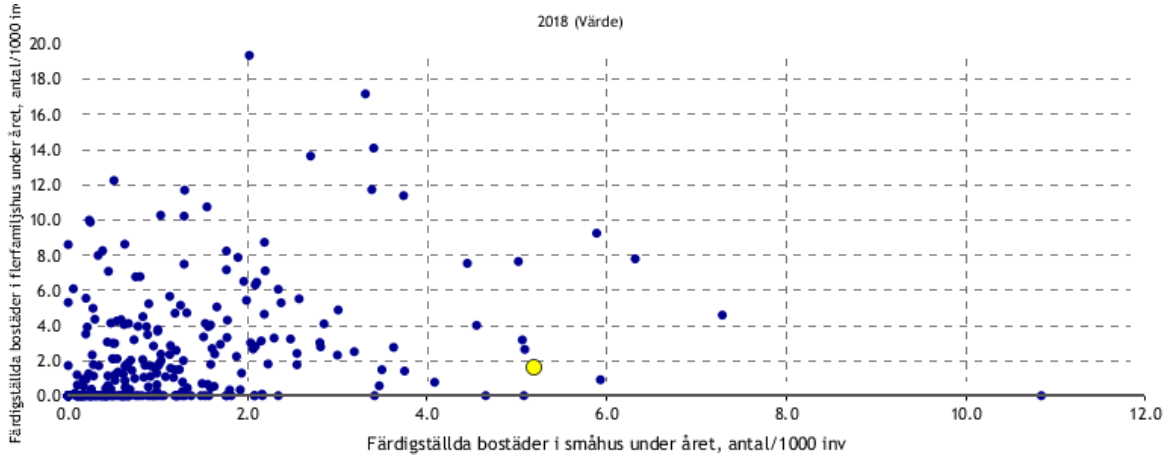

Det som framgår av analysen ovan är att Vadstena ligger (gul punkt) efter i produktion av nya bostäder i flerbostadshus, såväl med hyresavtal som i form av insatslägenheter.

Samtidigt behöver man se även nuläget för att kunna bilda en uppfattning om bostadssituationen i kommunen. Det allmänna intrycket är att det råder akut brist på bostäder i alla upplåtelseformer, men statistiken visar att Vadstena ligger bättre än snittet för landet i antal bostäder per 1000 invånare.

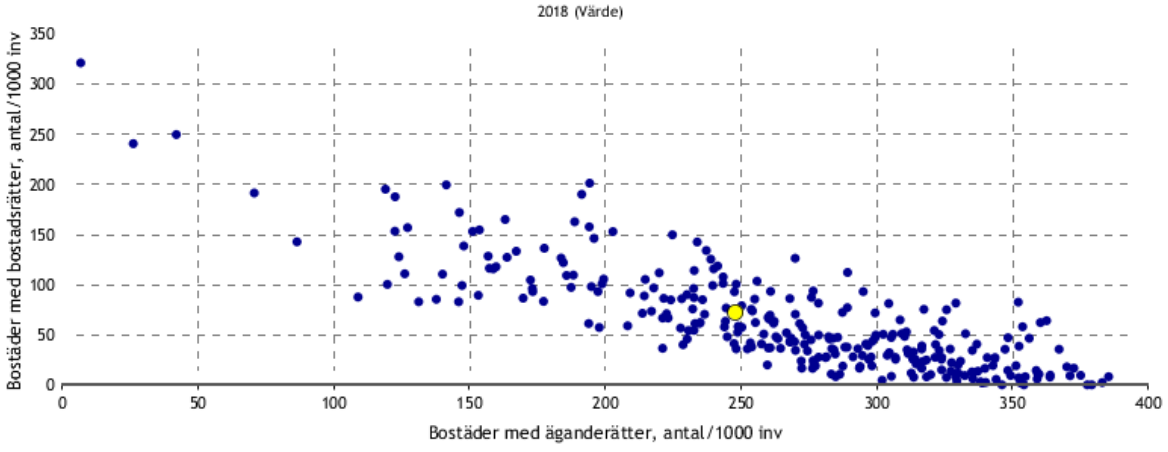

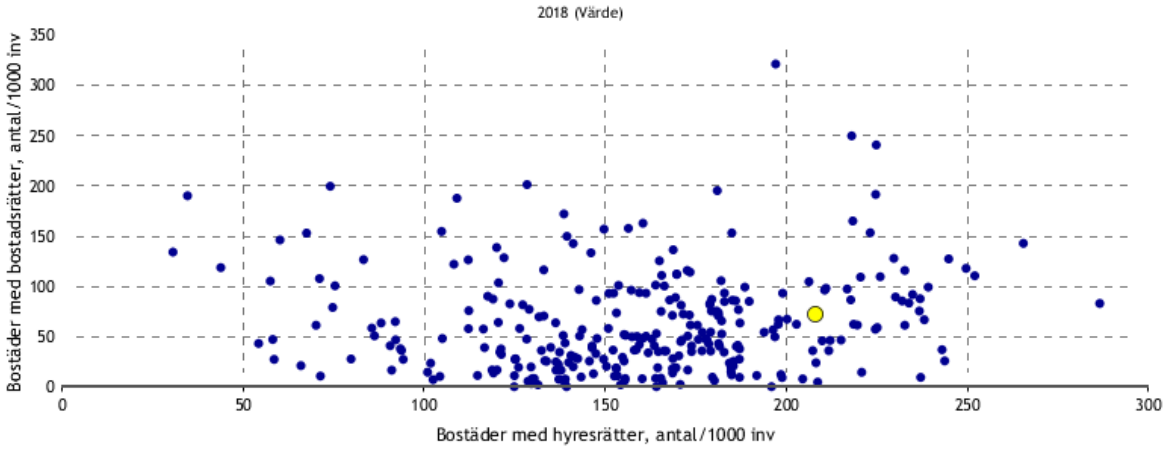

Första diagrammet visar hur Vadstena ligger jämfört med andra kommuner i landet i antalet bostäder med äganderätt per 1000 invånare och bostäder med bostadsrätt per 1000 invånare. Spridningen visar att det finns många kommuner med flera äganderätter än Vadstena men inte lika många med flera bostadsrätter.

Andra diagrammet visar antalet hyresrätter per 1000 invånare och där ser man att det finns ännu färre kommuner med flera hyresrätter.

Allmännyttan

En annan intressant aspekt är att Vadstena ligger väldigt högt i Östergötland i antalet hyresrätter i allmännyttan per 1000 invånare. 2018 hade Vadstena nämligen 100 hyresrätter per 1000 invånare, näst högst i Östergötland. Motala kommun ligger högst med 132/1000 invånare. Detta betyder dock inte att det finns flera hyreslägenheter per 1000 invånare i Vadstena än till exempel i Linköping, utan att det huvudsakligen är allmännyttan som äger hyreslägenheter i Vadstena, medan alla andra hyresvärdar utgör en väldigt liten del av hyresmarknaden. Vadstenas kommunala fastighetsbolag VFAB äger totalt 750-760 lägenheter i Vadstena i form av lägenheter i flerbostadshus samt i par- och radhus.

Behov och efterfrågan

I sin artikel ”Hur många bostäder behöver vi bygga?” skriver Lindqvist, Sandberg och Wallin att behov av nya bostäder och efterfrågan inte är samma sak[4]. Det är ofta lätt att förbise att behov av bostad inte alltid skapar efterfrågan. För att behovet ska omvandlas till efterfrågan krävs det att hushållens ekonomiska förmåga kan matchas med de produkter som finns tillgängliga på marknaden. Som exempel på det kan man säga att dyra nyproducerade enbostadshus inte motsvarar en nyanländ familjs behov av en större bostad än sin nuvarande.

Det är därför viktigt att Vadstena erbjuder olika typer av bostäder så att hushåll som behöver en ny bostad inte tvingas flytta till andra stadsdelar eller andra städer. På det här sättet undviks även den geografiska sorteringen av sociala grupper som leder till segregation.

Slutsatser

Ett antal olika slutsatser som kan assistera i utformning av planförslaget kan dras utifrån den just utförda analysen.

41 % av förvärvsarbetande i Vadstena pendlar från grannkommuner. En andel av dessa pendlare hade kanske valt att bosätta sig närmare sin arbetsplats, förutsatt att sådan möjlighet fanns. Vadstena kommun kommer att gynnas utav att erbjuda flera bostäder i attraktiva områden. Mot bakgrund av att målgruppen är stor och antagligen mångfaldig anses det viktigt att kommunen ska breda sitt utbud av bostäder i olika upplåtelseformer och storlekar för att möta den förväntade efterfrågan.

Den demografiska försörjningskvoten inom kommunen förväntas öka, i takt med tendensen i hela landet. Om Vadstena önskar sticka ut som ett framgångsrikt exempel behöver flera unga hushåll lockas in. Till och med barnlösa hushåll i förvärvsaktiv ålder borde tillhöra målgruppen. Utifrån detta perspektiv lyfts fram behovet av att komplettera bostadsbeståndet med mindre bostäder.

Unga tjejer och kvinnor underrepresenteras bland de grupper som använder det offentliga rummet. Utformning av stadsutrymme påverkar kvinnor i större utsträckning än män med avseende på att kvinnor i stort sett är mer sårbara än män. Utifrån den här aspekten bör även andra sårbara sociala grupper tas hänsyn till. Till dessa hör barn, äldre, ekonomiskt utsatta, personer som på grund av sin kulturella bakgrund inte känner sig som en integrerad del av samhället med mera. Offentliga platser blir en väsentlig faktor för att främja samspel och i slutändan integration.

Utifrån den här aspekten är delaktighet i planering ännu viktigare och bör uppmuntras. Det kan vara fördelaktigt att utvidga de vanliga samrådskretsarna utanför de ramar som sätts av plan- och bygglagen, för att även omfatta befolkningsgrupper som sällan har stort inflyttande på planprocessen. Även en tidig dialog med sakägargrupper kan anses vara positiv.

Lika viktig som en fungerande flyttkedja är en bred geografisk fördelning av tillgängliga bostäder för alla sociala grupper. Att planera under förutsättning att genom en flyttkedja ska även den sociala rörligheten tillgodoses är ett riskfyllt antagande. I praktiken visar det sig att satsningar i nya bostadsområden, som inte förses med en kvot av tillgängliga bostadsenheter, leder till någon grad av sortering. Om bostadsmarknaden endast fungerar med ekonomiska kriterier då finns det en tendens att de nya bostadsområdena bosätts av

[4] Lindqvist, Ted, Sandberg, Thomas & Wallin, Katarina. 2018. Hur många bostäder behöver vi bygga? Boverkets analys av bostadsbehovet. *Tidskriften PLAN,* 4-5 2018: 11-14.

resursstarka samhällsgrupper, samtidigt som utsatta grupper marginaliseras ännu mer. I ljuset av det, och mot bakgrund av att segregation är förknippad med ett stort antal andra problem, blir det väsentligt att kommunen, på något sätt, planerar för allas behov.

Medverkande tjänstepersoner

Bakgrundsanalysen har upprättats inom plan- och bygglovavdelningen, Vadstena kommun i dialog med tjänstepersoner i kultur- och utbildningsnämnden.

Nasos Alexis
Planarkitekt

REFERENSER

1. Fritids- och friluftsplan för Vadstena kommun, antagen av KF den 19 juni 2019 § 91
2. Ståhle, A. (2005). Mer park i tätare stad: teoretiska och empiriska undersökningar av stadsplaneringens mått på friytetillgång. Stockholm: Arkitekturskolan, KTH.
3. Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018-2026, sida 15. Fullständigt dokument finns som bilaga i den här analysen
4. Lindqvist, Ted, Sandberg, Thomas & Wallin, Katarina. 2018. Hur många bostäder behöver vi bygga? Boverkets analys av bostadsbehovet. Tidskriften PLAN, 4-5 2018: 11-14.

BILAGOR